

UDK: 341.322.5(497.1)“1945“
355.257.7(497.1=163.42)“1945“
Prethodno priopćenje
Primljeno: 29. 11. 2011.

Aleksandar Jakir
Paulinka Vulić

RECEPCIJA BLEIBURGA U HRVATSKOJ JAVNOSTI KAO TEMA POVIJESNOG ISTRAŽIVANJA

Sažetak: Sredinom svibnja 1945. godine, kada je u najvećem dijelu Europe Drugi svjetski rat već bio završio, dogodila su se masovna stradanja poznata pod nazivom blajburška tragedija. Autori u ovom radu na temelju novije znanstvene literature i objavljenih izvora daju pregled događaja iz sredine svibnja 1945. i nastoje razmotriti kako se percipira jedna od najsloženijih tema suvremene hrvatske povijesti, Bleiburg i križni put, u današnjoj hrvatskoj historiografiji. S obzirom na još prisutne emocije vezano za tu problematiku, to pitanje ostaje još uvijek otvoreno, usprkos brojnoj povijesnoj i publicističkoj literaturi nastaloj na tu temu. Iznose se različite procjene broja žrtava blajburške tragedije i zbog čega se manipuliralo/manipulira tim brojkama iz čega je vidljivo da do današnjeg dana još uvijek postoje neslaganja u hrvatskoj akademskoj i široj javnosti o uzrocima, tijeku, sudionicima i posljedicama blajburške tragedije. Iznosi se stajalište da, bez obzira na neslaganja, bilo u pogledu broja žrtava ili odgovornosti, treba jasno reći da se ratni zločin dogodio i da se nijedna žrtva ne bi trebala stavljati u ideologijski diskurs.

Ključne riječi: Bleiburg, križni put, žrtve, odgovornost za ratne zločine, međunarodno kazneno pravo, obilježavanja blajburške tragedije i njihova percepcija, hrvatska historiografija

1. UVOD

Tema suočavanja s krvavom hrvatskom prošlošću u 20. stoljeću aktualizirana je ove godine obilježavanjem 70 godina završetka Drugog svjetskog rata i komemoracijama žrtvama rata i poraća, a što uključuje i stradanja na Bleiburgu i *križnom putu*. Samo na području Slovenije do sada je pronađeno otprilike 600 masovnih grobnica, od kojih je dobar dio povezan s *križnim putem* (Ferenc, 2005, 2007). Time je i jedna od vrlo složenih i bolnih tema iz hrvatske nacionalne povijesti 20. stoljeća ponovno dospjela na stranice tiska i u ostale medije. Riječ je o događajima iz sredine svibnja 1945. koji

su se u kolektivno sjećanje hrvatskog naroda urezali kao *blajburška tragedija*.⁷ Čini se nedvojbenim da je zamršena problematika Bleiburga „puna emocionalnog naboja koji otežava prosudbu“ (Geiger, 2009: 319). Međutim, osnovne činjenice više nisu sporne, mada se u historiografiji ističe da još nisu dostupni svi izvori i da još „nisu točno utvrđene sve povijesne činjenice“ (Grahek, 2005: 641). Ukupni gubici vezani uz pojam Bleiburg mogli bi, prema utemeljenim procjenama i navodima koji se iznose u novijoj literaturi, iznositi od 70.000 do 80.000 žrtava (od toga se procjenjuje da gubici Hrvata iznose 50.000 do 55.000 ljudi)⁸.

Pripadnici oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske, ostaci njemačkih, slovenskih i četničkih vojnih formacija i nepregledna kolona civila povlačila se u svibnju 1945. prema austrijskoj granici na liniji Celje – Slovenj Gradec – Dravograd – Bleiburg, s ciljem da se predaju britanskim snagama. Jedan dio izbjegličke kolone dospio je u ruke jugoslavenske vojske već na prostoru Slovenije, a drugi se uspio probiti do Blajburškog polja i predati britanskoj vojsci. Britanci su ih međutim predali jugoslavenskoj vojsci i uslijedio je obračun Jugoslavenske armije sa zarobljenicima. U komunističkoj propagandi govorilo se o „obračunu s narodnim neprijateljem“. Danas više ne može biti sumnje da se radilo o masovnom zločinu koji su jugoslavenske vlasti sustavno provele nad zarobljenicima. Pritom valja istaknuti da su svi pobijeni bili žrtve, ali svi sigurno nisu bili i nevin. U literaturi se koriste termini *blajburška tragedija* i *križni put*, prema austrijskom gradiću Bleiburgu u Koruškoj, u blizini kojega je započela tragedija zarobljenika (hrvatskih i ostalih), odnosno prema sudbini koja ih je nakon toga pratila na mnogobrojnim masovnim stratištima i dugotrajnim marševima smrti diljem bivše Jugoslavije. Bleiburg i *križni put* se još uvijek doživljavaju kao vrlo delikatne teme koje tobože nije moguće jednoznačno obraditi i koje još uvijek izazivaju brojne polemike (Jakir, 2012). Dio odgovornosti za takvo poimanje u javnosti svakako snose i mediji. Kada se govori o *blajburškoj tragediji* često se stječe dojam kao da se činjenice ne mogu utvrditi, odnosno kao da ih neki ne želi čuti pa to ostavlja prostor za manipuliranje i politiziranje.

2. PROCJENE BROJA ŽRTAVA BLAJBURŠKE TRAGEDIJE

Jedan od problema odnosi se na umanjivanja ili uvećavanje broja stvarnih žrtava. Navođenjem preuveličanih brojki koje nemaju svoje utemeljenje u izvorima i/ili koje su rezultat nestručnih obrada pridonosi se širenju laži. Utvrđivanje broja žrtava *blajburške*

7 Članak je dijelom proizašao iz diplomskog rada Paulinke Vulić „Bleiburg i križni put 1945. godine“, nastao na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu (mentor dr. sc. Aleksandar Jakir). Također su u sklopu kolegija *Hrvatska povijest nakon 1945. godine*, pod istim mentorstvom, prošlih godina nastajali završni i seminarski radovi koji se bave tom temom. Izdvojio bih ovdje posebno kvalitetne radove Sonje Marinković i i Maria Šimundića koji su se bavili zločinima za vrijeme i nakon Drugog svjetskog rata kao problemom historiografije.

8 Usp. navedene izvore i literaturu u magistarskom radu Martine Grahek Ravančić: *Bleiburg i Križni put u historiografiji, publicistici i memoarskoj literaturi*, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 2006., 148-159 te od iste autorice „*Bleiburg i Križni put*“ u izdanju Hrvatskog Instituta za povijest Zagreb 2009.

tragedije trebao bi biti posao povjesničara koji su spremni predano i objektivno donijeti zaključke na temelju raspoloživih dokumenata i svjedočanstava. Nažalost, vidljivo je da se one, u svojevrsnom nadmetanju oko broja žrtava, znaju razlikovati čak u stotinama tisuća. Takvim pristupom demonstrira se neozbiljnost i neodgovornost i to ne samo prema žrtvama, već i prema cjelokupnoj javnosti. Proustaška politička emigracija je već prvih poslijeratnih godina na događajima oko Bleiburga i *križnog puta* počela izgrađivati mitologiju emocionalnog simbola kolektivne tragedije. Taj simbol se tumačio kao točka okupljanja politički razjedinjene emigracije (Goldstein, 2008: 368). Doista je u nekim emigracijskim krugovima bilo riječi o tome da se broj žrtava *blajburške tragedije* kreće u stotinama tisuća, od oko 200.000 do čak 500.000. Nema nikakve sumnje da su takvi podaci pretjerani. Očito je da su sljedbenici ustaškog pokreta sustavno uveličavali broj stradalih u Bleiburgu i na *križnom putu*, kao što su sljedbenici komunističke ideologije taj broj umanjivali ili prešućivali stvarni broj žrtava. Kao relevantni izvor za broj žrtava, većina povjesničara se poziva na istraživanja koja su vršili demografi Vladimir Žerjavić i Bogoljub Kočović. U svom radu naslovljenim *Opsesije i megalomanije oko Jasenovca i Bleiburga*, Vladimir Žerjavić nakon vrlo skrupuloznog vaganja i prosuđivanja vjerodostojnosti raspoloživih podataka dolazi do procjene „da bi gubici vezani za Bleiburg mogli iznositi oko 50 tisuća“ (Žerjavić, 1992: 77), što je brojka među povjesničarima koji su se bavili temom još uvijek najšire prihvaćena, usprkos tome što je naravno teško govoriti o ukupnom broju. Preostaje osloniti se na Žerjavićeva istraživanja, koja su se dosad u ukupnoj procjeni pokazala kao najpouzdanija (Goldstein, 2011: 88).

Javne polemike i manipuliranja dovela su do stanja koje nikako ne pogoduje racionalnom diskursu. Ako pogledamo veliku većinu objavljenih publicističkih tekstova o ovoj temi posljednjih desetljeća postaje jasno da je svaka strana koja je donosila politički motivirane zaključke za to zasigurno imala svoje motive. Ustaški i domobranski zapovjednici su navođenjem velikog broja stradalih nastojali uvjeriti Amerikance i Engleze da je riječ o egzodusu naroda koji bježi pred komunistima i da se dogodio genocid nad hrvatskim narodom. Komunističke vlasti su, pak, umanjujući broj stvarnih žrtava nastojale umanjiti svoju krivnju i opravdati zločine. Pokušaji manipulacije, bilo u političke, ekonomske, vlastite ili neke druge svrhe, za svaku su osudu. Nažalost, svjedoci smo da se još uvijek brojem žrtava manipulira, politizira i ideologizira; njihov broj se umanjuje ili uvećava, a to je uistinu nedostojan čin. Pojam kolektivne krivnje nije prihvatljiv, već postoje samo konkretni nalogodavci i izvršitelji te žrtve navedenih odluka, pa po tome valja prosuđivati tko je odgovoran i koliko je tko utjecao na zbivanja. Masovni zločin koji se dogodio u svibnju 1945. još uvijek je kamen spoticanja historiografa. S obzirom na još prisutne emocije vezano za tu problematiku to pitanje ostaje još uvijek otvoreno, usprkos brojnoj povijesnoj i publicističkoj literaturi nastaloj na tu temu. U svom plodnom historiografskom radu Vladimir Geiger se temeljito bavio ljudskim gubicima Hrvatske

u Drugome svjetskom ratu i u poraću koje su prouzročili narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije, odnosno kasnije Jugoslavenska armija i komunistička vlast, te je iznio veliki broj izvora koji govore o brojčanim pokazateljima. U njegovim radovima se mogu naći i popisi svih do sada objavljenih važnijih radova, zbornika i knjiga o Bleiburgu i *križnom putu* u historiografiji, publicistici i memoarskoj literaturi (Geiger, 2010 b).

3. PITANJE ODGOVORNOSTI ZA BLAJBURŠKU TRAGEDIJU

Još uvijek se raspravlja o postojanja ili nepostojanja krivnje i odgovornosti oko čega nije postignut konsenzus unutar historiografske struke, kao ni o tome koja je razina odgovornosti pojedinaca. No, u međuvremenu sve je manje osporavanja očitoga, a to je da se počinjena ubojstva nakon završetka Drugog svjetskog rata 1945. ne mogu kvalificirati drugačije nego kao zločin. U zborniku radova na temu izdanom 2007. godine, ondašnji hrvatski predsjednik (i pravnik) Ivo Josipović naglašava da se u slučaju svibanjskih događaja 1945. godine radilo o ratnim zločinima. U „Bleiburgu i Križnom putu i svemu što se dogodilo, i osveta koja je, nažalost, u jednom dijelu iz shvatljivih povijesnih razloga prevladala nad pravom, možemo reći da se prepoznaje zločin“ (Josipović, 2007: 41). No, kada se postavi pitanje odgovornosti za *blajburšku tragediju*, javljaju se različite teze. Prije nego što pokušamo osvijetliti ulogu Josipa Broza Tita i Jugoslavenske armije samo bismo se kratko osvrnuli na pitanje u kojoj mjeri i Britanci snose odgovornost za ratne zločine koje su partizani počinili nad zarobljenicima i civilima, kako moralnu tako i legalnu?

O razlozima zbog kojih su Britanci odbili primiti hrvatsku vojsku u zarobljeništvo, što su inače bili dužni prema odredbama ratnog prava mnogo je pisano. Postoje brojne teze koje pokušavaju objasniti taj čin. Činjenica je kako je generalu Scottu naredbu o izručenju hrvatskih snaga partizanima izdao načelnik stožera 5. korpusa 8. armije britanske vojske, brigadni general Toby Low koji je poslije dobio plemićku titulu i postao Lord Aldington. U svojoj knjizi *Ministar i pokolji* (Tolstoj, 1991), u izvornoj engleskoj verziji objavljenoj po prvi puta još 1986., Nikolaj Tolstoj optužio je zbog toga Tobya Lova i tadašnjeg britanskog ministra Harolda Macmillana, poslije predsjednika vlade, za ratni zločin, tvrdeći kako su ignorirali odluke viših britanskih vojno-državnih instancija. Kao što je to nedavno još jednom Ante Stamać s pravom istaknuo, knjiga *Ministar i pokolji* „ne zasniva se na pričama i poželjnim ideološkim ili političkim opredjeljenjima, nego na točnim podatcima koji se kao autentični dokumenti čuvaju u arhivima odnosnih ureda britanske vlade te u živim iskazima svjedoka: začetnika zbivanja, njihovih provoditelja, i čudom preživjelih žrtava“. Svakako je bitno naglasiti, da se tragedija Hrvata ne izdvaja iz općeg konteksta, u kojemu su sličnu ili još goru sudbinu doživjeli i Kozaci (popularan naziv za Ruse, Ukrajince, Bjelorusce i pripadnike kavkaskih naroda koji su se borili protiv Sovjetskog Saveza, a uz sile Osovine), Slovenci te pripadnici četničkih formacija. U

sektoru kojim je nakon završetka rata upravljao Peti korpus 8. armije JNA, dakle diljem Koruške i južne Štajerske, zatekla se u neopisivu metežu silna izbjeglička rijeka od više od milijun pripadnika raznoraznih poraženih vojski i komunizmu nesklona građanstva i seljaštva. Glede brojki, ona o 200.000 Hrvata u toj izbjegličkoj koloni usklađena je u svim važnim izvješćima, baš kao i broj od oko 100.000 Kozaka. Britancima su se kanile predati ne samo vojske, nego i brojne obiteljske pratnje. Mnogi su doživjeli istu ili sličnu sudbinu: bili su predani svojim progoniteljima (Stamać, 2009). U svom odgovoru Tolstoju, Lord Aldington je tvrdio kako je samo slušao naredbe nadređenih vojnih stožera, a oni su postupali u skladu s dogovorom u Jalti. Prema nekim izvorima, vjeruje se kako su Britanci zapravo željeli zakomplicirati situaciju Titu s kojim je na vidiku bio sukob oko granica (Istra/Trst) pa su zato predali Jugoslavenima na brigu stotine tisuća ljudi. No, kad su Britanci postali svjesni bezdušnih masovnih likvidacija, krajem svibnja su prestali s izručenjima. U svakom slučaju, nesporno je da su Britanci izručivali pripadnike osovinskih snaga (ali i civila) svojim komunističkim saveznicima, dakle Titu i Staljinu. Kako su partizanska vojska i Jugoslavenska narodna armije postupale sa zarobljenicima?

Svaka ozbiljna historiografska diskusija o pitanju tzv. partizanskih zločina nakon 1945. mora zauzeti stav o dokumentiranim naredbama Josipa Broza Tita već od 1941. kada kaže da se „pod prijetnjom smrtne kazne zabranjuje odgovarati na zločine sličnim protumjerama koje nisu dozvoljene u partizanskim redovima“. U prosincu 1944. Vrhovni komandant izdaje naredbu: „sa svim zarobljenicima ima se postupati po međunarodnom pravu. Za svako odstupanje od ovog i kršenja mojih naređenja najstrože ću postupati.“ U svibnju 1945. nalazimo zapovijed da se „poduzmu najenergičnije mjere da se po svaku cijenu spriječi ubijanje ratnih zarobljenika i uhapšenika od strane jedinica, pojedinih organa i pojedinaca (Josip Broz Tito, Vojna i Sabrana djela, ovdje citirano prema Geiger, 2010: 30–31). U više navrata Tito je, znači, upućivao naredbe da se spriječe ubijanja. Točno je dakle da je tvakve i slične naredbe Josip Broz Tito slao, pa i vezano za sprječavanje likvidacija na dugim marševima *križnog puta*. Međutim, Tito nikada nije tražio odgovornost počinitelja niti se najavljujvala kazna za nove prekršitelje. Vladimir Geiger zaključuje da su tadašnje ozračje i razvoj događaja ostavili „dosta slobode pojedincima na zapovjednim mjestima, zasigurno ne bez znanja najviših vojnih i političkih osoba i ustanova, kako bi se što prije obračunali s mnogim protivnicima i neistomišljenicima novog sustava“ (Geiger, 2009: 320).

Na velikom mitingu u Ljubljani 27. svibnja 1945. godine Josip Broz Tito je bio jasan: „Što se tiče ovih izdajnika koji se našli unutar naše zemlje – to je stvar prošlosti. Ruka pravde, ruka osvetnice našeg naroda dostigla ih je već ogromnu većinu, a samo manji dio uspio je pobjeći pod krilo pokrovitelja van naše zemlje. Ova manjina nikada više neće da gleda ove naše divne planine, naša cvatuća polja. Ako bi se to dogodilo, onda će to biti vrlo kratkog vijeka“ (Tito, Sabrana djela, tom 28: 78). Dan nakon govora u Ljubljani 28. svibnja 1945. izdana je interna naredba u kojoj je stajalo: „Zarobljeni domobrani ne smatraju se više zarobljenicima i bit će

povučeni iz logora za popunu jedinica JA. Ovo se ne odnosi na oficire i podoficire koji i dalje ostaju u logorima kao zarobljenici". No, i nakon tih naredbi likvidacije su i dalje nastavljene (Dubravica, 2007: 57). Kao predsjednik Savezne vlade i ministar narodne obrane, Tito je imao ovlasti koje su mu svakako omogućavale energičniji obračun s neposlušnim podređenima.

S obzirom na činjenicu da je masovnog ubijanja ratnih zarobljenika ipak bilo i da je ono prolazilo nekažnjeno, nameće se zaključak da je postojala velika razlika između propisanog i činjenog. Postoji obilje dokumenata koji uvjerljivo pokazuju kako je mržnja sustavno promicana za vrijeme rata da bi napokon kulminirala u svibnju 1945. Tako Milovan Đilas 1943. piše: „Ne pravaspitavajte ih, ne trošite vrijeme, ne nadmudrujte se s njima! Oni znaju što čine. Ubijajte ih kao pse, kako su i zaslužili (...)“ (Đilas, 1947: 30, 67, ovdje cit. prema Geiger, 2009: 325-326). Promicanje mržnje nastavlja se i pred kraj rata, a tome u prilog ide i činjenica što su samo mjesec dana prije kraja rata izdane knjige Ilje Erenburga *Rat* i knjižica Mihaila Šolohova *Nauk mržnje*, koje doista predstavljaju „antologijske tekstove ‘govora mržnje’“ (Geiger, 2009: 326).

Prema svemu što nam je danas poznato, nema sumnje da je Tito sa svim događajima bio upoznat pa iz toga proizlazi da je postojala njegova barem prešutna suglasnost. Time se potvrđuje njegova odgovornost za zločine počinjene nad zarobljenicima i civilima. U historiografiji se može naći ocjena kako su masovne likvidacije provodili niže rangirani zapovjednici koji su postupali samovoljno, ali ostaje činjenica da vrhovni komandant snosi odgovornost za njih zbog nekažnjavanja, naročito stoga što nema razloga sumnjati da je postojala Titova načelna suglasnost da se obračun dogodi, mada svakako općenito treba uzeti u obzir da pisani izvori „otkrivaju svu slojevitost, komplicitanost događanja, kao i nemilosrdnost koja je vladala u to vrijeme“ (Goldstein, 2008: 376).

Prema tome, čini se utemeljenim zaključak da je poslijeratni obračun sa svima koji su smatrani neprijateljima bio dio organiziranog djelovanja KP Jugoslavije koju su provodili narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije (NOV i POJ) te da je pri provođenju masovnih zločina i represalija partizansku hijerarhiju vodila težnja za uklanjanjem svih mogućih budućih protivnika u osvajanju vlasti, a ne iracionalan osjećaj mržnje (Geiger, 2010: 32). Neprijatelje je trebalo ukloniti pa je u skladu s tim i izvještaj Trećeg odsjeka Odjeljenja za zaštitu naroda VI. korpusa NOV-a i PO Jugoslavije od 15. 01. 1945. o likvidaciji domobranskih časnika i vojnika u kojem piše da „Bez mnogo skrupula treba likvidirati sve one za koje znamo da su nam neprijatelji i da će sutra biti protiv nas“ (Dizdar, 2005: 54, Jurčević, 2005: 333; Geiger, 2009: 321).

U prilog tezi da su naredbe za likvidacije dolazile s najviših funkcija ide i iskaz Zdenka Zavadlava, zamjenika načelnika OZNA-e za područje Maribora koji je bio zadužen za organizaciju smaknuća zarobljenika. U svom iskazu spominje „*transporte*“ i „*serijska strijeljanja*“ koje su provodile jedinice OZNA-e i Korpusa narodne odbrane Jugoslavije (KNOJ), posebne jedinice narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije koja se bavila

„bezbednošću“, formirane 1944. godine odlukom Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije. Iskaz zamjenika načelnika OZNA-e za područje Maribora svjedoči o tome kako su naredbe stizale „s vrha“ jer „neprijatelja treba ubijati bez suđenja dok revolucija još traje“ (Zavadlav, 1990: 91-93). U Titovu govoru u povodu kapitulacije Trećeg Rajha 9. svibnja jasno se iskazuje da „narodi Jugoslavije – graditelji nove, srećnije Jugoslavije, neće dozvoliti nikom da ih ometa u njihovim naporima u toj izgradnji. Sa svima onima koji bi to produžili naš narod i naša vojska će nemilosrdno postupati“ (Tito prema Geiger, 2010: 37).

Ivo Banac je jednom prilikom ustvrdio da “nema (ne)djela posebno kad su masovna, bez odgovarajuće directive”. Primjer depeša Aleksandra Rankovića upućenih hrvatskoj OZNA-i tječito govori o tome. U njima šef represivnog aparata izražava nezadovoljstvo malim brojem ubijenih riječima: „Iznenaduje nas ova neodlučnost za čišćenje Zgb-a od zlikovaca. Radite suprotno od naših naređenja jer smo rekli da radite brzo i energično i da sve svršite u prvim danima“ (Dizdar, 2005: 113). Prema tome, masovne likvidacije ne mogu biti eksces, baš kao što je teško zamislivo da bi navedena depeša u tom vremenu Titova najbliža suradnika mogla biti izdana bez njegova odobrenja.

Citirajući Vinka Nikolića, sudionika *blajburške tragedije* te pobornika i graditelja NDH, možemo dodati da su krivci za *blajburšku tragediju*, naravno, i političko i vojno vodstvo NDH te da je „Ante Pavelić pred Hrvatima prvi nosilac odgovornosti“. Razumije se, i Nikolić ističe partizansku vojsku kao najveće krivce jer su izvršili pokolj svih ratnih protivnika, pokolj civila i vojske koja je položila oružje, ali navodi i savezničko vojno zapovjedništvo koje nije poštovalo Ženevske konvencije (Strčić, 2007: 25). Međutim, dominantna uloga u izvršavanju zločina zasigurno pripada Odjeljenju zaštite naroda (OZNA-i) i Korpusu narodne obrane Jugoslavije koji su imali ključnu organizacijsku i provedbenu ulogu, dok je u obračune odmazde bila uključena i cjelokupna struktura totalitarne vlasti druge Jugoslavije (Jurčević, 2005: 301). Čini se da su jedinice Treće Jugoslavenske armije, pod zapovjedništvom general-lajtnanta Koste Nađa, pukovnika Branka Petričevića, političkog komesara i pukovnika Vukašina Subotića, načelnika štaba, koje su u završnim borbama u Sloveniji zarobile oko 100.000 neprijateljskih vojnika, najodgovornije za postupanje prema zarobljenicima u Koruškoj i Štajerskoj (Simčić, 2008: 284-285, ovdje prema Geiger, 2009: 321). U izvješću Titu, zapovjednik Treće armije Kosta Nađ naglašava da je „domaćim izdajnicima, četnicima i naročito ustašama, zadan odlučujući smrtni udarac i tako im onemogućeno da izbegnu zasluženu kaznu za zločinstva i nedela koja su ti izrodi počinili našim narodima“ (Popović 1985: 196, ovdje prema Geiger, 2009: 321). I povjesničar Ivo Goldstein smatra da nema sumnje u to da su zarobljenici na mnogim mjestima ubijani bez suda i suđenja, individualno i grupno, no smatra da vojska NDH kao vojska nije imala pravo na tretman po Ženevskoj konvenciji jer se od svog osnutka nije pridržavala članka 1, točke 4 Pravilnika o zakonima i običajima

rata na kopnu. No, nad pojedincima i grupama koje su ubijene na *križnom putu* bez suđenja, smatra Ivo Goldstein, bio je počinjen zločin jer je međunarodno pravo poslije Drugog svjetskog rata takva nedjela definiralo kao ratni zločin, ali naglašava da to nužno ne karakterizira NOB, premda ti zločini bacaju sjenu na narodnooslobodilačku borbu.

Teza da su neprijateljski vojnici zarobljeni do 9. svibnja 1945. bili ratni zarobljenici, a da se zarobljeni od 9. do 15. svibnja ne mogu smatrati ratnim zarobljenicima jer su uhvaćeni kao naoružani pobunjenici pa je prema tome riječ o odmetnicima ili teroristima na koje se ne mogu promijeniti pravila ratnog prava izazvala je brojne rasprave. Prema međunarodnim konvencijama o ratnom pravu i osobe zarobljene nakon 9. svibnja, ako ih se i tretira kao pobunjenike ili odmetnike, trebale su biti pošteđene izvansudskih likvidacija (Geiger, 2007: 814). Također valja naglasiti da „obračun s narodnim neprijateljem“ i „obračun s klasnim neprijateljem“, tj. masovni zločini na kraju Drugog svjetskog rata nisu bili usmjereni isključivo prema Hrvatima, nego i prema drugima koji su iz komunističke perspektive 1945. smatrani neprijateljima (Goldstein, 2006: 59–74).

Nakon Drugog svjetskog rata jasno su se pokazale slabosti međunarodnog kaznenog prava. Iz današnje perspektive, jedna od važnijih slabosti je bila selektivnost, odnosno što nisu svi odgovarali za zločine prema jednakim kriterijima. Pripadnici vojnih i političkih formacija sila pobjednica nisu odgovarali za zločine. Danas prepoznajemo u članku 7. stavku 3. Haaškog statuta da se tom odredbom šire granice odgovornosti mimo tradicionalnog kriterija krivnje. Naime, polazi se od činjenice da zapovjednik za vrijeme rata ima velike ovlasti i povećanu odgovornost. „U jednom od oblika navedene zapovjedne odgovornosti zapovjednik nije počinio ni naredio zločin, nije čak ni znao da njegovi podčinjeni spremaju zločin, ali za zločin je mogao znati, a propustio je da se poduzmu razumne mjere da do zločina ne dođe. Štoviše, čak i ako nije mogao predvidjeti zločin, kriv je što poslije njega nije poduzeo mjere iz svoje ovlasti da se počinitelj zločina kazni“ (Josipović, 2007: 39). To je široki koncept odgovornosti koji odudara od klasičnog poimanja u kaznenom pravu, a prvi put je primijenjen prilikom suđenja japanskom generalu Yamashiti. No, u široku primjenu je ušao tek s haškim procesima (Josipović, 2007: 41). Prema kriterijima današnje odgovornosti, Tito je znači nedvojbeno bio ratni zločinac. Međutim, kriteriji odgovornosti znatno su se promijenili u odnosu na 1945. Riječima Ive Josipovića: „Ono što je borcima na pravednoj strani, na strani onih koji su branili svoj narod i svoj dom, bilo dopušteno i moguće jučer, danas više nije. I o tome svi moraju voditi računa“ (Josipović, 2007: 41).

Tekstovi onih koji su proživjeli i preživjeli muke na Blajburškom polju i na *križnom putu*⁹ često su, što je ljudski gledano razumljivo, ali povijesno svejedno neprihvatljivo, prožeti subjektivnim viđenjem i nerijetko su skloni uvećavanjima brojke poginulih. Moramo konstatirati da su takvi napisi pridonijeli stvaranju blajburškog mita. S druge

9 Usp. Zbornik „Sjećanja iz povorke smrti. Svjedočanstva preživjelih pripadnika UHVDV 1941.–1945. na Križni put 1945.“ priredio Petar Vulić. Zagreb 2006.; Vinka Vodanović Pović: *Suze za Hrvatsku*. Chicago, 1988.

strane, komunistička literatura je nastojala umanjiti krivnju jugoslavenskih vlasti, ako je uopće progovorila o događajima u Bleiburgu i na *križnom putu*. Kao treći čimbenik, britanske vlasti su nastojali opravdati svoje postupke, pozivajući se na sporazum u Jalti (Grahek Ravančić, 2007: 548).

Nije moguće dati jednoznačan odgovor po pitanju odgovornosti, a naravno da udio nije jednak za sve tri strane. Isto tako, razlika je i u tome je li riječ o pravnoj, moralnoj ili povijesnoj odgovornosti. Prema međunarodnim konvencijama, odgovornost počinitelja masovnih smaknuća zarobljenika na Blajburškom polju i na *križnom putu* individualne je i zapovjedne prirode „od jedinica JA na terenu do najvišeg vojnog i državnog vrha, uključujući i Tita“ (Geiger, 2009: 336). No očito ni sedam desetljeća poslije završetka Drugog svjetskog rata nije bilo dovoljno da se u historiografskom diskursu bez emocija piše o događajima tijekom i poslije Rata. Ipak, uočljive su naznake promjena nabolje. Osvjetljavanju ove povijesne teme pridonijelo je tako i organiziranje znanstveno-stručnih skupova kao npr. Okruglog stola na temu *Bleiburg i križni put 1945.* koje je pokrenuo Savjet antifašista Hrvatske 2006. godine. Na spomenutom su skupu autori, znanstvenici i stručnjaci iznijeli svoja mišljenja na temelju istraživanja i proučavanja s namjerom da se na znanstveno utemeljenoj i stručnoj osnovi učini sve što je moguće da bi se došlo do jasnije znanstvene spoznaje, ali i da podsjetite na poznate činjenice. Organizatori su s pravom naglasili da „*jedino se činjenicama može osigurati svim žrtvama dužni pijetet, a živima putokaz u ljudskiju budućnost*“ (Hrženjak, 2007: 6). Dobro je da se održavaju ovakvi i slični skupovi bez obzira na to što na njima budu izrečene i ocjene koje nisu činjenično utemeljene. Na taj način se stvara podloga za konstruktivnu raspravu koja će omogućiti rasvjetljavanje barem dijela ovog problema. Rasprava o rezultatima istraživanja i proučavanja pa i nove spoznaje o tim tragičnim povijesnim događanjima, koje su se nerijetko zloupotrebljavale u aktualne političke svrhe, čini se jedinim ispravnim putem. Tek kad povjesničari o tom kontroverznom pitanju progovore služeći se metodama kritične povijesne znanosti i jezikom činjenica, a medijski prostor više ne bude zagušen interpretacijama onih koji sebi uzimaju za pravo da o tome govore bez poznavanja činjenica i izvora, moći će se doći do realne prosudbe zbivanja iz svibnja 1945. godine.

Ratni zločini su zločini povrede ratnih zakona i običaja, a kažnjavanje zločinaca je regulirano nizom pravnih dokumenata. Stoga, bez obzira na to gdje se zločin dogodio on se i dalje treba klasificirati kao zločin i ne postoji nikakvo opravdanje za njega. Nesumnjivo je među strijeljanima bilo i ratnih zločinaca i nevinih ljudi. Zločinačkim masakrima nevinih, pojedinci su i sami postali zločinci. Nema većih ili manjih žrtava. Nehumano je mjerenje u tom smislu. „U poštovanju tuđega života ne može biti razlike ni nacionalne, ni konfesionalne, ni svjetonazorske, ni stranačke“ riječi su kardinala Josipa Bozanića, koji je nadodao: „Crkva oplakuje žrtve, Crkva oplakuje krvnike. Ona se bori protiv grijeha i vrši službu pomirenja s Bogom i među ljudima“ (Bozanić, 2008: 20).

Dana 25. siječnja 2006. donesena je Rezolucija 1481 Vijeća Europe o potrebi međunarodne osude zločina totalitarnih komunističkih režima kojom se poziva na procesuiranje zločinaca i osuđuje kršenje ljudskih prava u totalitarnim komunističkim režimima te kojom se snažno osuđuje zločine komunizma¹⁰. I Republika Hrvatska je prihvatila odluke ove Rezolucije, ali još uvijek se čini da se nije daleko odmaklo u suočavanju i procesuiranju zločina komunizma u Hrvatskoj. Za *blajburšku tragediju* i *križni put* nitko nije odgovarao. Stječe se dojam da su se i nakon demokratskih promjena dugo relativizirali zločini koje su počinili komunisti, a pri čemu se zaboravljalo da zločin ostaje zločin bez obzira na to jesu li ga počinili pripadnici pobjedničke ili poražene strane.

Historiografija socijalističkog razdoblja je uglavnom jednostavno rješavala problem krivnje i odgovornosti onih koji su stradali na Bleiburgu i *križnom putu* – nije se njime bavila, a postojala je čak i ocjena da su svi koji su osuđeni na smrt ili koji su ubijeni bez presude takvu sudbinu i zaslužili. S druge strane, revizionistička historiografija je počinjeni zločin često svodila uglavnom vrlo površno i shematski na mržnju prema hrvatstvu, a kada se govorilo o zločinima prema ljudima iz Crkve, kao mržnju prema Crkvi. Izostala je analiza šireg hrvatskog, jugoslavenskog konteksta. I tako je hrvatska historijska znanost i javnost uopće u poziciji da ni danas, početkom 21. stoljeća, nije postigla konsenzus o problemu krivnje i odgovornosti te o sudbini desetaka tisuća ljudi koji su stradali u obračunu s ‘narodnim neprijateljem’, sa ili bez sudske presude. Zabranom komunističke vlasti svakog spomena o toj temi, što je bila ‘jedna od metoda redizajniranja povijesti pod egidom totalitarnih režima’ u kojoj su jugoslavenski i hrvatski komunisti ‘ustrajavali skoro još i 40 godina nakon što su počeli raskidati sa staljinizmom’ omogućilo se ‘dugoročnu traumatizaciju sindroma Bleiburg’ (Goldstein, 2011: 38). Danas, kad postoje uvjeti za otvorenu raspravu i znanstveni dijalog valja imati na umu da je ‘nezaobilazno (...) suočiti se s prošlošću’ bez čega nećemo biti ‘u stanju osuditi i suditi svaki zločin’ (Geiger, 2009: 337).

4. ZAKLJUČAK

Drugi svjetski rat je iza sebe ostavio brojne žrtve i katastrofalna razaranja, ali i brojne nedoumice, kontroverze i pitanja koja još uvijek traže cjelovita pojašnjenja i prave odgovore. Vidljivo je da do današnjeg dana još uvijek postoje neslaganja u hrvatskoj akademskoj i široj javnosti o uzrocima, tijeku, sudionicima i posljedicama *blajburške tragedije*, a sve to pridonosi nastanku različitih političkih, društvenih i nacionalnih podjela. Tema *Bleiburg* i *križni put* još uvijek je jedna od najsloženijih tema u suvremenoj hrvatskoj historiografiji i to će ostati sve dok je ne prestanu pratiti emocionalni zaključci koji otežavaju povijesnu prosudbu. Bez obzira na neslaganja, bilo u pogledu broja žrtava ili odgovornosti, treba jasno reći da se ratni zločin dogodio. Nijedna žrtva se ne bi trebala stavljati u ideološki

10 http://hr.wikipedia.org/wiki/Rezolucija_Vije%C4%87a_Europe_1481/2006.

diskurs, bez obzira koji. Vrijeme je da se konačno prestane politizirati, manipulirati i koristiti u propagandne svrhe bilo koji zločin pa tako i zločine povezane s *blajburškom tragedijom*.

Literatura

1. Bozanić, J. (2008) *Istina u ljubavi*, Zagreb, Glas Koncila-Školska knjiga.
2. Dizdar, Z., Geiger, V., Pojić, M., Rupić, M. (2005) *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944–1946.: dokumenti*, 2. izd., Slavonski Brod, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje.
3. Ferenc, M. (2005) *Prikrito in očem zakrito: prikrita grobišča 60 let po koncu druge svetovne vojne*, Celje, Muzej novejšje zgodovine.
4. Ferenc, M. (2007) *Prikrivena grobišta Hrvata u Republici Sloveniji*, Zagreb, Počasni bleiburški vod.
5. Geiger, V. (2010 a) Tito i likvidacija hrvatskih zarobljenika u Blajburgu 1945., *Istorija 20. veka*, 28 (2): 29-52.
6. Geiger, V. (2010 b) Ljudski gubici Hrvatske u Drugome svjetskom ratu i u poraću koje su prouzročili Narodnooslobodilačka vojska i Partizanski odredi Jugoslavije/Jugoslavenska armija i komunistička vlast. Brojdbeni pokazatelji (procjene, izračuni, popisi), *Časopis za suvremenu povijest*, 42 (3): 693-722.
7. Geiger, V. (2009) Bleiburg. U: Despot, Z. (ur.), *Tito. Tajne vladara. Najnoviji prilozi za biografiju Josipa Broza*, Zagreb, Večernji edicija, str. 319-337.
8. Geiger V. (2005) Osvrt na važnije žrtvoslove u Drugom svjetskom ratu i poraću objavljene u Republici Hrvatskoj 1991.-2004. godine. U: Fleck, H.G. i Graovac, I. (ur.), *Dijalog povjesničara – istoričara 9*, Zagreb, Zaklada Friedrich-Naumann Stiftung, str. 621-639.
9. Goldstein, I. (2011) *Povijest Hrvatske 1945.-2011., 1. svezak 1945-1968*, Zagreb, EPH Media.
10. Goldstein, I. (2008) *Hrvatska 1918.- 2008.*, Zagreb, Europapress holding i Novi Liber.
11. Goldstein, I. (2005) Značenje godine 1945. u hrvatskoj povijesti i osvetnički gnjev. U: Kolanović, N.K. (ur.), *1945. – razdjelnica hrvatske povijesti: zbornik radova*, Zagreb, Hrvatski institut za povijest, str. 59-73.
12. Grahek, M. (2005) Bleiburg i Križni put u hrvatskim udžbenicima povijesti. U: Fleck, H.G. i Graovac, I. (ur.), *Dijalog povjesničara – istoričara 9*, Zagreb, Zaklada Friedrich-Naumann Stiftung, str. 641-659.
13. Grahek Ravančić, M. (2009) *Bleiburg i Križni put*, Zagreb, Hrvatski Institut za povijest.
14. Jakir, A. (2012) Memories in Conflict: Remembering the Partisans, the Second World War and Bleiburg in Croatia. U: Zimmermann, T. (ur.), *Balkan Memories: Media Constructions of National and Transnational History*, Bielefeld, Transcript, str. 187-205.
15. Josipović, I. (2007) Odgovornost za ratne zločine nakon II. svjetskog rata. U: *Bleiburg i Križni put 1945.*, Zagreb, *Savez antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske*, str. 38-41.
16. Jurčević, J. (2005) *Bleiburg: jugoslavenski poratni zločini nad Hrvatima*, Zagreb, Dokumentacijsko-informacijsko središte.

17. Mijatović, A. (2007) *Bleiburška tragedija i Križni put hrvatskoga naroda godine 1945.*, New York - Zagreb, Hrvatski svjetski kongres.
18. Popović, J. (1985) *Druže Tito rat je završen: 15. Maja 16,00 na Dravi - Kosta Nadj*, Beograd.
19. Vulić, P. (2006) *Sjećanja iz povorke smrti. Svjedočanstva preživjelih pripadnika UHDTV 1941.-45. na Križni put 1945.* Zagreb.
20. Broz, J.T. (1988) *Sabrana djela*, tom dvadeset osmi, 1. maj – 6. jul 1945., Beograd, Izdavački centar „Komunist”.
21. Nikolaj T. (1991) *Ministar i pokolji*, Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske.
22. Simčić, M. (2008) *Tito bez maske*, Zagreb, Mozaik knjiga.
23. Stamać, A. (2009) Britanska istinoljubivost grofa Tolstoja, *Vijenac*, br. 394, 9. travnja 2009.
24. Vodanović Pović, V. (1988) *Suze za Hrvatsku*, Chicago, ZIRAL.
25. Zavadlav, Z. (1990) *Iz dnevnika zapiskov mariborskega oznovca: izbrani listi. 1. Del: Leto 1945.*, Maribor, Založba za alternativno teorijo.

Aleksandar Jakir

Paulinka Vulić

THE RECEPTION OF BLEIBURG BY THE CROATIAN PUBLIC AND AS TOPIC OF HISTORICAL RESEARCH

Summary: *On the basis of recently published scientific works and sources the authors analyse the perception of one of the most disputed subjects of contemporary national history by the Croatian public – the post-1945 killings of the Bleiburg and the Way of the Cross marches. These events were connected with the withdrawal of the troops of the Independent State of Croatia and involved numerous civilians who became victims of mass executions after they became prisoners of the communist-led Yugoslav army in May, 1945. A large number of prisoners did not survive the exhausting death marches. Different valuations of the number of victims of the tragedy of Bleiburg are given as well as different assessments in recent historiography. The article outlines the way in which the subject of Bleiburg and the Way of the Cross is treated in Croatian historiography. The question of responsibility is discussed as a relevant fact with an emphasis on the role of Josip Broz Tito in this traumatic episode of Croatian history. The main idea of the article is to point out the disagreement about the tragedy of Bleiburg in Croatian academia and in the broader public, along with the need for accepting the fact that all war crimes need to be punished.*

Key words: *Bleiburg, Way of the Cross, victims, responsibility for war crimes, international criminal law, Croatian historiography*